

اوصاف و صی

انر منظر حقوق ایمان و فقہ مذاہب اسلامی

مفت حسین اسفندیار پور

www.ketab.ir

انتشارات
دانشگاه امام صادق علیه السلام

عنوان: اوصاف وصی از منظر حقوق ایران و فقه مذاهب اسلامی

مؤلف: محمدحسین اسفندیارپور

ناشر: دانشگاه امام صادق علیه السلام

صفحه آرا، ویراستار ادبی و طراح جلد: محمد روشنی

نمایه ساز و ناظر نسخه پردازی و چاپ: رضا دبیا

چاپ و صحافی: چاپ سپیدان

چاپ اول: ۱۳۹۷

قیمت: ۱۱۰/۰۰۰ ریال

بارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۶۶۰-۱

تهران: بزرگراه شهید جمالی، پلاک ۱۵۹، صندوق پستی ۱۵۹-۴۶۵۵ • کد ملی: ۰۱۴۶۵۹۴۳۶۸ • تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲

E-mail: press@isu.ac.ir • w: w.ketabsadiq.ir
فروشگاه اینترنتی:

سرشناسه: اسفندیارپور محمدحسین، ۱۳۷۰ -

عنوان و نام پدیدآور: وصاف وصی از منظر حقوق ایران و فقه مذاهب اسلامی / تألیف: محمدحسین اسفندیارپور

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۷ (ع)

مشخصات ظاهری: ۱۴۸ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۶۶۰-۱

موضوع: وصیت و وصیت نامه ها - جنبه های مذهبی - اسلام

موضوع: وصیت و وصیت نامه ها - قوانین و مقررات - ایران

موضوع: ارث

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ / ۵۸ الف / ۱۹۲ BP

رده بندی دیویی: ۳۹۷/۳۷۲

شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)

شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۵۴۳۸۶

تمام حقوق محفوظ است، هیچ بخشی از این کتاب بدون اجازه مکتوب ناشر قابل تکثیر یا تولید مجدد به هیچ شکلی از جمله چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی، فیلم و صدا و انتقال در فضای مجازی نمی باشد.
این اثر تحت پوشش قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.

فهرست مطالب

۹	 سخن باش
۱۱	 مقدمه
۱۳	 فصل اول: مفهوم ارکان وصایت
۱۳	 مقدمه
۱۴	 ۱. تعریف و ماهیت وصایت
۱۴	 ۱-۱. مسئله نخست: وصایت اعطاء می‌شود یا وصیت به وصی است یا استنباط؟
۱۶	 ۱-۲. مسئله دوم: وصایت عقد است یا ایقاع؟
۱۸	 ۲. ارکان وصایت
۱۸	 ۱-۲. موصی
۱۹	 ۲-۲. موصی به (موضوع وصایت)
۱۹	 ۳-۲. وصی
۲۰	 ۴-۲. ناظر
۲۱	 ۵-۲. امین
۲۲	 ۳. حقوق، وظایف و مسئولیت‌های وصی
۲۵	 ۴. قلمرو و انواع وصایت
۲۶	 ۱-۴. وصایت بر مال
۲۶	 ۲-۴. وصایت بر شخص
۲۷	 ۳-۴. وصایت به انجام عمل
۲۷	 ۵. نسبت سنجی وصایت با مفاهیم مشابه
۲۷	 ۱-۵. نسبت سنجی وصی با ولی فهری
۲۸	 ۲-۵. نسبت سنجی وصی با قیم

۳۱	۳-۵. نسبت سنجی وصی با حضانت
۳۲	۴-۵. نسبت سنجی وصی با متولی وقف
۳۳	۵-۵. نسبت سنجی وصی با وکیل
۳۴	جمع بندی
۳۷	فصل دوم: شرایط وصی
۳۷	مقدمه
۳۸	۱. شرایط عمومی
۳۸	۱-۱. قصد و رضای موصی و وصی
۳۸	۱-۲. مشروعیت جهت وصایت
۳۹	۳-۳. اهلیت یا کمال
۴۲	۱-۱-۱. سائل
۴۲	الف. مسئله نخست: نصب صغیر به عنوان وصی
۴۲	ب. مسئله دوم: نصب سفیه و مجنون به همراه شخصی کامل به عنوان وصی
۴۳	ج. مسئله سوم: نصب وراثی مبتلا به جنون ادواری در دوران افاقه
۴۳	د. مسئله چهارم: نصب وراثی به عنوان وصی در امور غیر مالی
۴۷	هـ. مسئله پنجم: نصب شخص حقوقی به عنوان وصی
۵۱	۴-۱. کفایت یا قدرت انجام وصیت
۵۱	۴-۱-۱. مفهوم قدرت و بررسی نظرات مختلف در مورد اشتراط آن
۵۵	الف. مسئله نخست: ملاک تشخیص قدرت وصی چیست؟
۵۶	ب. مسئله دوم: آیا مباشرت در اجرای وصایت شرط است یا خیر؟
۵۷	۲. شرایط اختصاصی
۵۷	۱-۲. اسلام
۵۸	۲-۱-۱. نظرات مختلف در مورد اشتراط اسلام در وصی
۵۹	۲-۱-۲. دلایل موافقین اشتراط اسلام در وصی
۶۲	۲-۱-۳. اشکال به ادله قول مشهور
۶۲	الف. نقد استدلال های ارائه شده بر مبنای آیات
۶۳	ب. نقد اجماع
۶۴	ج. نقد استناد به شرط عدالت
۶۸	۲-۲. عدالت
۶۹	۲-۲-۱. مفهوم عدالت
۷۰	الف. نسبت سنجی عدالت با اسلام و امانت
۷۲	۲-۲-۲. نظرات مختلف در مورد اشتراط عدالت

۷۴	۳-۲-۲. دلایل موافقین اشتراط عدالت (نظر مشهور).....
۷۷	۴-۲-۲. دلایل مخالفین اشتراط عدالت.....
۷۹	۵-۲-۲. نقد و بررسی نظرات.....
۸۲	۶-۲-۲. بیان نظر مختار.....
۸۴	۳-۲. امانت، وثاقت و مورد اطمینان بودن.....
۸۴	۱-۳-۲. مفهوم امانت.....
۸۶	الف. نسبت سنجی امانت با عدالت و وثاقت.....
۸۸	۲-۳-۲. نظرات مختلف در مورد اشتراط امانت در وصی.....
۸۹	۴-۲. حجت.....
۹۰	۱-۴-۲. اقوال مختلف در اشتراط حریت و دلایل آن‌ها.....
۹۳	۲-۴-۲. نقد و بررسی اقوال و دلایل آن‌ها.....
۹۵	۳-۱-۲. ملاک جواز یا عدم جواز وصایت به عبد و نظر مختار.....
۹۵	۵-۲. داوریت.....
۹۶	۱-۵-۲. اقوال و نظرات مختلف در مورد اشتراط ذکوریت.....
۹۸	۲-۵-۲. نقد و بررسی ادله اقوال مختلف.....
۱۰۲	۳-۵-۲. نظر مختار.....
۱۰۳	۴-۵-۲. مسئله: وصی قرار دادن اشخاص معذور است یا خیر؟.....
۱۰۳	۶-۲. بینایی و شنوایی.....
۱۰۳	۱-۶-۲. نظرات مختلف در مورد اشتراط بینایی و شنوایی و ادله آن‌ها.....
۱۰۴	۲-۶-۲. نقد و بررسی ادله نظرات مختلف.....
۱۰۵	۳-۶-۲. نظر مختار.....
۱۰۶	۷-۲. سایر شرایط مورد نظر موصی.....
۱۰۷	جمع‌بندی.....
۱۰۹	فصل سوم: زمان معتبر در وجود شرایط و اثر فقدان آن‌ها.....
۱۰۹	مقدمه.....
۱۰۹	۱. زمان معتبر در وجود شرایط.....
۱۱۰	۱-۱. نظرات مختلف در مورد زمان معتبر در وجود شرایط.....
۱۱۰	۱-۱-۱. نظر نخست: از زمان ایصاء.....
۱۱۱	۲-۱-۱. نظر دوم: از زمان فوت موصی.....
۱۱۲	۳-۱-۱. نظر سوم: از زمان ایصاء تا زمان فوت موصی.....
۱۱۳	۴-۱-۱. نظر چهارم: از زمان ایصاء تا پایان مأموریت وصی.....
۱۱۴	۵-۱-۱. نظر پنجم: از فوت موصی تا انتهای مأموریت وصی.....

۱۱۴	۲-۱. بررسی نظرات و ادله آن‌ها
۱۱۸	۲. ضمانت اجرای فقدان شرایط
۱۱۹	۲-۱. فقدان ابتدایی شرایط
۱۲۲	۲-۲. فقدان عارضی یا طاری شرایط
۱۲۳	۲-۲-۱. ضمانت اجرای ارتداد
۱۲۳	۲-۲-۲. ضمانت اجرای حجر وصی
۱۲۳	۲-۲-۳. ضمانت اجرای عجز و عدم توانایی
۱۲۴	۲-۲-۴. ضمانت اجرای خیانت و تخلف از شرایط مد نظر موصی
۱۲۷	جمع‌بندی
۱۲۹	نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۱۳۷	منابع و مآخذ
۱۴۵	نمایه

فهرست نمودارها

۵۴	نمودار ۱. مفهوم و انواع عجز
۷۲	نمودار ۲. نسبت عدالت با اسلام و امانت
۸۸	نمودار ۳. نسبت میان عدالت، امانت و ائمه
۱۲۱	نمودار ۴. ضمانت اجرای عجز ابتدایی وصی

مقدمه

وصایت یک نهاد حقوقی - اجتماعی و یکی از ابواب پرکاربرد و مهم فقهی است که در آیین اسلامی مورد توصیه و تأکید و بارها توسط فقها و حقوقدانان مورد بحث قرار گرفته است (پره، آیه ۱۸۰)^۱ و خود نوعی تشریک مساعی و کمک مؤمنین به یکدیگر محسوب می‌شود. همین تأکید و کاربرد زیاد باعث شده که این نهاد بارها توسط فقها و حقوقدانان مورد بحث قرار گیرد. با این حال به مرور زمان و اقتضای زمانه، مسائل جدیدی در مورد وصایت مطرح می‌شود که نیاز به بررسی و تدقیق بیشتری دارند. در بسیاری از ممالک که امروزه تحقق می‌یابند ممکن است اختلافاتی میان اشخاصی که به نوعی با وصایت ارتباط پیدا می‌کنند، بوجود آید. از جمله این اختلافات بحث شرایط وصی و در مرحله بعد ضمانت اجراهای عدم وجود این شرایط است. در حقوقی کنونی این مسائل بسیار مبهم هستند و به تفصیل به آن‌ها پرداخته نشده، لذا از طرفی به دلیل همین سکوت و خلأ قانونی، دادگاه‌ها نیز در مقام رفع اختلاف، به مشکل برخورد می‌کنند و متردد خواهند شد. حقوق ایران بر خلاف فقه اسلامی وصایت را به‌طور مبسوط مورد بحث قرار نداده است، تنها موادی از قانون مدنی (۸۲۵ تا ۸۶۰) و قانون امور حسبی (۱۶۶ تا ۲۹۹) به بیان احکام وصایت اختصاص داده شده و قوانین در مورد بسیاری از مسائل

۱. «كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأُولَادِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ» ترجمه: «بر شما نوشته شده: هنگامی که یکی از شما را مرگ فرا رسد، اگر چیزی خوبی (مالی) از خود به جای گذارده، برای پدر و مادر و نزدیکان، به‌طور شایسته وصیت کند! این حقی است بر پرهیزگاران!»

مربوط به وصایت ساکت هستند. همین اختصار موجب ایجاد ابهامات زیادی شده که متأسفانه حقوقدانان نیز پاسخی به آن‌ها نداده و دکتربین حقوقی هم در این باره ساکت است. در بهترین حالت بعضی از حقوقدانان با اجمال مطالبی را در مورد شرایط وصی بیان کرده‌اند که در همان مطالب مجمل و کوتاه هم اختلافات زیادی وجود دارد. از جمله این ابهامات، روشن نبودن شرایط لازم برای وصی - به عنوان یکی از ارکان - وصایت است. خاص بودن نهاد وصایت به لحاظ این‌که شروع امر وصایت مربوط به زمان بعد از فوت موصی است و در آن زمان دیگر موصی وجود ندارد که بتواند در مورد مسائل مستحدثه در امر وصایت تعیین تکلیف و تصمیم‌گیری نماید، اهمیت و ضرورت بحث و تعیین تکلیف در مورد این ابهامات دوچندان شده است.

با توجه به مطالب مذکور و مطابق اصل ۱۶۷ قانون اساسی^۱ در موارد سکوت و ابهام در قوانین، رسوم، بایستی به قواعد، احکام و فتاوی مشهور فقهی مراجعه کرد و احکام مورد نیاز و پاسخ مسائل مستحدثه را از منابع اسلامی استخراج نماییم. لذا در اثر حاضر سعی شده است با بررسی تطبیقی این موضوع در حقوق ایران فقه مذاهب اسلامی، یک راهکار جامع از مورد مشکلات مرتبط ارائه نماییم. برای نیل به هدف مذکور لازم است احکام و مسائل مربوط به نهادهای حقوقی مشابه، مانند ولایت قهری، وصیت، قیمومیت و توانا وقف را مطالعه نموده تا نسبت میان نهادهای مذکور با وصایت مشخص گردد و امکان اخذ ملاک از آن‌ها برای حل مسائل مربوط به وصایت تبیین شود.

پژوهش حاضر در سه فصل ارائه خواهد شد که فصل اول به بیان مفاهیم کلی مرتبط با موضوع که ذکر آن‌ها به فهم مطالب مندرج در فصول بعد کمک خواهد کرد - مانند وصایت و وصیت عهدی، ارکان وصایت، انواع وصایت، تصمیم‌گیری اختیارات و وظایف وصی - خواهد پرداخت. در فصل دوم به‌طور تخصصی تفاوت‌های مختلف در مورد شرایط لازم برای وصی و ادله قائلین به هر نظر بیان و سپس هر کدام از نظرات و ادله آن مورد بررسی و کنکاش قرار خواهد گرفت. فصل سوم زمان معتبر در وجود شرایط و ضمانت‌اجرای فقدان شرایط لازم در زمان مقرر را مشخص می‌کند.

۱. اصل ۱۶۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: قاضی موظف است کوشش کند حکم هر دعوا را در قوانین مدونه بیابد و اگر نیابد با استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه، از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد